ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН ШАРОИТИДА МЕҲНАТ ҚАДРИЯТЛАРИНИНГ ЁШЛАР ДУНЁҚАРАШИДАГИ ТРАНСФОРМАЦИЯСИ

Муҳаммаджон Раҳимов
фалсафа фанлари доктори
University of business and science профессори в.б
DOI : 10.67620/TIPUjournal.330020

ANNOTATSIYA

Мазкур мақолада Янги Ўзбекистон шароитида меҳнат қадриятларининг ёшлар дунёқарашида трансформацияланишининг ижтимоий-фалсафий хусусиятлари таҳлил қилинган. Меҳнатнинг инсон ҳаётидаги иқтисодий вазифаси билан бир қаторда, унинг шахснинг ижтимоий мавқеи, ўзини намоён этиши, касбий ўзлигини англаши, ижтимоий масъулияти ва ҳаёт мазмунини белгилашдаги аҳамияти ёритилган. Замонавий ёшлар дунёқарашида анъанавий меҳнатсеварлик, касбга садоқат ва жамоавий масъулият қадриятлари билан бир қаторда касбий эркинлик, юқори даромад, шахсий ривожланиш, рақамли компетенциялар, тадбиркорлик, фриланс, масофавий меҳнат ва муносиб меҳнат шароитларига бўлган эҳтиёж кучайиб бораётгани асосланган. Мақолада меҳнат қадриятлари трансформацияси глобаллашув, рақамлашув, меҳнат бозорининг ўзгариши, таълим ва касбий тайёргарлик тизимидаги ислоҳотлар билан боғлиқ ҳолда тадқиқ этилган. Шунингдек, ёшларда меҳнатга ижобий муносабатни шакллантиришнинг таълимий, маънавий-ахлоқий ва институционал омиллари очиб берилган.

КАЛИТ СЎЗЛАР

меҳнат, меҳнат қадриятлари, ёшлар, дунёқараш, ижтимоий трансформация, касб, касбий ўзлик, меҳнат бозори, тадбиркорлик, рақамлашув, муносиб меҳнат, Янги Ўзбекистон.

ABSTRACT	***KEY WORDS***
This article examines the socio-philosophical features of the transformation of labor values in the worldview of young people in the context of New Uzbekistan. Along with the economic function of labor, particular attention is paid to its role in shaping social status, professional identity, self-realization, social responsibility and life orientations. The study argues that traditional values such as diligence, professional responsibility and collectivism are increasingly complemented by new orientations toward professional freedom, higher income, personal development, digital competencies, entrepreneurship, freelancing, remote employment and decent working conditions. The transformation of labor values is analyzed in relation to globalization, digitalization, changes in the labor market, educational reforms and emerging forms of employment. The article also identifies educational, moral, social and institutional factors that contribute to the formation of a positive attitude toward work among young people.	*labor, labor values, youth, worldview, social transformation, profession, professional identity, labor market, entrepreneurship, digitalization, decent work, New Uzbekistan*

АННОТАЦИЯ	***КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА***
В статье анализируются социально-философские особенности трансформации трудовых ценностей в мировоззрении молодежи в условиях Нового Узбекистана. Рассматривается не только экономическая функция труда, но и его значение в формировании социального статуса личности, профессиональной идентичности, самореализации, социальной ответственности и жизненных ориентиров. Обосновывается, что наряду с традиционными ценностями трудолюбия, профессиональной ответственности и	*труд, трудовые ценности, молодежь, мировоззрение, социальная трансформация, профессия, профессиональная идентичность, рынок труда, предпринимательство, цифровизация, достойный труд, Новый Узбекистан.*

коллективизма в сознании современной молодежи усиливаются ориентации на профессиональную свободу, высокий доход, личностное развитие, цифровые компетенции, предпринимательство, фриланс, дистанционную занятость и достойные условия труда. Исследуется влияние глобализации, цифровизации, изменений рынка труда, образовательных реформ и новых форм занятости на трансформацию трудовых ценностей молодежи. Особое внимание уделяется социальным, образовательным, нравственным и институциональным механизмам формирования позитивного отношения молодежи к труду.

КИРИШ

Жамият тараққиётини меҳнат феноменисиз тасаввур этиб бўлмайди. Инсоннинг табиатни ўзгартириши, моддий ва маънавий бойликлар яратиши, ўз қобилиятларини намоён қилиши ҳамда ижтимоий муносабатларга киришиши, аввало, меҳнат фаолияти билан боғлиқдир. Шу маънода меҳнат нафақат иқтисодий категория, балки инсон ва жамият тараққиётини белгиловчи муҳим ижтимоий-фалсафий қадрият ҳисобланади.

Бугунги кунда Ўзбекистонда амалга оширилаётган кенг кўламли ижтимоий-иқтисодий ислоҳотлар меҳнатнинг мазмуни, уни ташкил этиш шакллари ва унга бўлган муносабатни ҳам ўзгартирмоқда. «Янги Ўзбекистон» ғояси доирасида инсон қадри, инсон капитали, таълим сифати, тадбиркорликни ривожлантириш, аҳоли бандлигини таъминлаш ва муносиб меҳнат шароитларини яратиш устувор вазифалар сифатида намоён бўлмоқда. 2022–2026 йилларга мўлжалланган Тараққиёт стратегияси ҳам иқтисодий ўсиш, хусусий сектор, тадбиркорлик ва инсон манфаатларини уйғунлаштиришга қаратилган эди.

2023 йилда қабул қилинган «Ўзбекистон — 2030» стратегияси эса ушбу жараённи узоқ муддатли стратегик мақсадлар билан боғлади. 2026 йилда стратегияни амалга ошириш бўйича янги чора-тадбирларда ҳам янги иш ўринлари яратиш, маҳаллаларда ишсизликни камайтириш ва иқтисодий фаолликни кучайтиришга алоҳида эътибор қаратилган.

Бундай шароитда ёшларнинг меҳнатга муносабати ҳам ўзгариши табиийдир. Илгариги даврларда меҳнат қадрияти кўпроқ «ишлаш», «касб эгаллаш», «жамоага фойда келтириш», «меҳнатсеварлик» ва «барқарор иш жойига эга бўлиш» тушунчалари билан изоҳланган бўлса, замонавий ёшлар онгида ушбу қадриятлар «касбий ўсиш», «ўзини рўёбга чиқариш», «меҳнат эркинлиги», «юқори даромад», «ижодкорлик», «рақамли касблар», «тадбиркорлик» ва «шахсий ҳаёт билан меҳнат ўртасидаги мувозанат» каби янги мезонлар билан бойимоқда.

Шу жиҳатдан меҳнат қадриятларининг трансформациясини ўрганиш нафақат иқтисодий ёки социологик, балки ижтимоий-фалсафий аҳамиятга эга

Адабиётлар таҳлили.

Меҳнат феномени инсоният тафаккури тарихида қадимдан муҳим фалсафий масала бўлиб келган. Қадимги Шарқ тафаккурида меҳнат инсоннинг жамият ва табиат билан муносабатини тартибга солувчи фаолият сифатида намоён бўлган бўлса, антик фалсафада меҳнатнинг инсон ҳаётидаги ўрни, меҳнат тақсимоти ва ижтимоий муносабатлар билан боғлиқ жиҳатлари муҳокама қилинган.

Янги давр фалсафасида меҳнат инсоннинг фаол мавжудот сифатидаги табиатини тушунтиришнинг муҳим воситасига айланди. Ж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, А. Смит каби мутафаккирлар меҳнатни мулк, иқтисодий муносабатлар ва ижтимоий тараққиёт билан боғлиқ ҳолда таҳлил қилдилар. К. Маркс меҳнатни инсоннинг ўзини ва ижтимоий борлиқни яратиш жараёни сифатида талқин қилди. Унинг концепциясида меҳнат инсоннинг табиатга таъсир кўрсатиши билан бирга, унинг ўзи ҳам меҳнат жараёнида шаклланиши ғояси муҳим ўрин эгаллайди. М. Вебер меҳнат этикаси масаласини ижтимоий тараққиёт, диний-ахлоқий қадриятлар ва иқтисодий рационаллик билан боғлади. Унинг «Протестант этикаси ва капитализм руҳи» асари меҳнатга муносабатнинг маданий қадриятлар билан узвий алоқасини кўрсатиб берган муҳим тадқиқотлардан биридир.

Замонавий тадқиқотларда эса меҳнат қадриятлари меҳнат бозоридаги ўзгаришлар, глобаллашув, рақамлашув, меҳнат мобиллиги ва янги бандлик шакллари билан боғлиқ ҳолда ўрганилмоқда. Ўзбекистон шароитида ҳам меҳнатга муносабат, аҳоли бандлиги, ёшларни касбга йўналтириш, тадбиркорлик ва инсон капитали масалаларига катта эътибор қаратилмоқда. ЮНЕСКО материалларида Ўзбекистондаги ижтимоий трансформация жараёнлари ёшларнинг малака ошириш, янги касбларни эгаллаш ва ўзини ўзи банд қилишга интилишларига таъсир кўрсатаётгани қайд этилади.

Замонавий меҳнат бозорида касбий кўникмаларнинг янгиланиши ҳам муҳим аҳамият касб этмоқда. ЮНЕСКОнинг Ўзбекистондаги касбий-техник таълимга оид сўнгги материалларида таълим тизимини меҳнат бозори эҳтиёжлари билан уйғунлаштириш, дуал таълим ва талаб юқори бўлган замонавий кўникмаларни шакллантириш масалаларига урғу берилган. Шу билан бирга, рақамлашув натижасида масофавий иш, онлайн бандлик ва платформавий меҳнат каби янги шакллар пайдо бўлмоқда. Бу эса ёшларнинг «иш жойи» ҳақидаги анъанавий тасаввурларини ҳам ўзгартирмоқда.

НАТИЖАЛАР ВА МУҲОКАМА

Меҳнат қадриятларининг ижтимоий-фалсафий мазмуни. Меҳнат қадриятини фақат ишлашга бўлган муносабат сифатида тушуниш етарли эмас. У шахснинг меҳнатни қандай мақсад, эҳтиёж, маънавий бурч ва ижтимоий масъулият сифатида қабул қилишини ҳам англатади. Меҳнат қадриятларининг таркибида, бизнингча, қуйидаги асосий компонентларни ажратиш мумкин:

1. **меҳнатсеварлик;**
2. **касбий масъулият;**
3. **меҳнат интизоми;**
4. **касбга садоқат;**
5. **меҳнат натижасидан қониқиш;**
6. **ижтимоий фойдалилик;**
7. **иқтисодий мустақиллик;**
8. **касбий ўсиш;**
9. **ўзини ўзи рўёбга чиқариш;**
10. **меҳнат эркинлиги;**
11. **муносиб ва хавфсиз меҳнат шароити;**
12. **ижодкорлик ва инновацион фаоллик.**

Демак, меҳнат қадриятлари бир вақтнинг ўзида иқтисодий, ахлоқий, психологик ва ижтимоий мазмунга эга бўлган мураккаб тизимдир.

Анъанавий меҳнат қадриятларининг замонавийга ўтиши. Ўзбек жамиятида меҳнатга муносабат азалдан оила, маҳалла, жамоа ва миллий тарбия билан чамбарчас боғлиқ бўлган. «Меҳнат қилган — роҳат кўради», «Меҳнатнинг таги — роҳат», «Ҳунарли киши хор бўлмас» каби халқ мақоллари меҳнатнинг нафақат иқтисодий, балки ахлоқий қадрият сифатида ҳам қабул қилинганини кўрсатади. Бироқ замонавий ёшларнинг меҳнат қадриятларида муҳим силжишлар кузатилмоқда.

Биринчидан, **барқарор иш жойи**га бўлган интилиш аста-секин **касбий мобиллик** билан тўлдирилмоқда. Иккинчидан, **маош** меҳнатнинг ягона мезони бўлиб қолмай, **касбий ўсиш ва ўзини ривожлантириш** ҳам

муҳим аҳамият касб этмоқда. Учинчидан, ёшлар учун **ишлашнинг ўзи эмас, қандай ишлаш** масаласи тобора муҳимлашмоқда. Тўртинчидан, меҳнатнинг анъанавий ташкил этилиш шаклларига қўшимча равишда фриланс, онлайн хизматлар, стартаплар, электрон тижорат ва масофавий меҳнат шакллари пайдо бўлмоқда. Бу жараённи меҳнат қадриятларининг инқирози сифатида эмас, балки **уларнинг янги ижтимоий-иқтисодий шароитларга мослашуви** сифатида баҳолаш мақсадга мувофиқ.

“Меҳнат – бурч” дан “меҳнат-ўзини рўёбга чиқариш” га ўтиши. Ёшлар дунёқарашидаги энг муҳим ўзгаришлардан бири меҳнатнинг маънавий талқини билан боғлиқ. Анъанавий ёндашувда инсон «ишлаши керак», чунки меҳнат унинг бурчи ҳисобланган. Замонавий дунёқарашда эса «мен қандай меҳнат орқали ўз қобилиятларимни намоён қила оламан?» деган савол тобора муҳимлашмоқда. Бу ерда шахсий манфаат ва ижтимоий манфаат бир-бирига зид қўйилмаслиги лозим.

Агар ёш инсон меҳнат орқали юқори даромад олишни истаса, бунинг ўзи салбий қадрият эмас. Муаммо даромаднинг қандай йўл билан топилаётганида. Ҳалол меҳнат, касбий маҳорат, тадбиркорлик, инновация ва ижтимоий масъулият уйғунлашган тақдирдагина иқтисодий манфаат ижтимоий қадриятга айланади. Шу нуқтаи назардан янги меҳнат этикасининг асосий формуласи сифатида: **«Ҳалол меҳнат + касбий маҳорат + инновация + масъулият + муносиб даромад»** тамойилини илгари суриш мумкин.

Рақамлашув ва меҳнат қадриятларининг трансформацияси. Рақамлашув меҳнатнинг мазмунинигина эмас, унинг макон ва вақт чегараларини ҳам ўзгартирмоқда. Бугун ёш инсон муайян ташкилот биносида доимий ўтирмасдан туриб ҳам меҳнат қилиши мумкин. Масофавий иш, фриланс, рақамли хизматлар ва электрон платформалар меҳнат муносабатларига янги мазмун киритмоқда. Бу ҳолат ёшлар онгида қуйидаги янги қадриятларни шакллантирмоқда: вақтдан самарали фойдаланиш; рақамли саводхонлик; мустақил ишлаш; шахсий бренд яратиш; глобал меҳнат бозорига чиқиш; тил билиш; доимий малака ошириш; ижодкорлик ва инновацион фикрлаш.

Шу билан бирга, рақамли меҳнатнинг айрим хавфлари ҳам мавжуд. Жумладан, меҳнат ва шахсий ҳаёт чегараларининг бузилиши, доимий онлайн бўлиш, ишнинг беқарорлиги, рақобатнинг кучайиши ва ижтимоий ҳимоя масалалари долзарблашмоқда. Шунинг учун замонавий меҳнат қадриятларини шакллантиришда **рақамли эркинлик билан ижтимоий ҳимоя ўртасида мувозанат** таъминланиши зарур.

Тадбиркорлик – янги меҳнат қадрияти сифатида. Янги Ўзбекистон шароитида ёшларнинг меҳнат дунёқарашида тадбиркорликнинг ўрни сезиларли даражада ошиб бормоқда. Тадбиркорлик фақат даромад топиш воситаси эмас. У мустақил қарор қабул қилиш, таваккал қилиш, янгилик яратиш, иш ўринлари ташкил этиш ва ижтимоий масъулиятни ўз зиммасига олиш маданиятини ҳам шакллантиради. Шу маънода замонавий тадбиркорлик қадрияти: **«менга иш берилиши керак»** деган қарашдан **«мен ўзим иш ўрни яратишим ва бошқалар учун ҳам имконият яратишим мумкин»** деган дунёқарашга ўтишни англатади. Ўзбекистонда хусусий сектор ва тадбиркорликни ривожлантиришга қаратилган ислоҳотлар ҳам меҳнат қадриятларининг ушбу янги мазмунини қўллаб-қувватламоқда.

Таълим ва меҳнат қадриятлари. Меҳнат қадриятларининг трансформацияси таълим тизимидаги ўзгаришлар билан бевосита боғлиқ. Бугун дипломнинг ўзи меҳнат бозорида муваффақият кафолати бўла олмайди. Замонавий иқтисодиётда билим билан бир қаторда амалий кўникма, коммуникация, рақамли саводхонлик, хорижий тил, жамоада ишлаш ва муаммони ҳал қилиш қобилияти талаб этилмоқда. Шу сабабли таълим жараёнида: **«диплом олиш» → «касбий компетенцияга эга бўлиш»** тамойилига ўтиш муҳим.

ЮНЕСКОнинг Ўзбекистонда касбий таълимни ривожлантириш бўйича дастурларида ҳам таълим билан меҳнат бозори ўртасидаги алоқани кучайтириш, дуал таълим ва талаб юқори бўлган кўникмаларни шакллантиришга алоҳида эътибор берилмоқда.

Меҳнат қадриятларининг ижтимоий-фалсафий модели. Тадқиқот натижалари асосида ёшлар меҳнат қадриятларининг трансформациясини шартли равишда уч босқичли моделда ифодалаш мумкин:

1-босқич — анъанавий меҳнат этикаси. Меҳнатсеварлик → интизом → касб → оила → жамоа → ижтимоий бурч.

2-босқич — бозор иқтисодиёти таъсиридаги меҳнат этикаси. Касб → даромад → рақобат → тадбиркорлик → шахсий манфаат → иқтисодий мустақиллик.

3-босқич — рақамли ва инновацион меҳнат этикаси. Компетенция → инновация → ижодкорлик → мобиллик → рақамли меҳнат → ўзини рўёбга чиқариш → ижтимоий масъулият. Мазкур босқичлар бир-бирини инкор этмайди. Аксинча, янги меҳнат қадриятлари анъанавий қадриятларнинг ижобий жиҳатлари билан уйғунлашгандагина барқарор ижтимоий натижа беради.

Меҳнат қадриятлари трансформациясига бир томонлама баҳо бериш тўғри эмас. Айрим ҳолатларда ёшларнинг меҳнатга муносабатида прагматизм кучайиши «маънавий қадриятларнинг сусайиши» сифатида баҳоланади. Аммо масалага ижтимоий-фалсафий нуқтаи назардан ёндашилганда, прагматизмнинг ўзи салбий ҳодиса эмас. Муаммо **прагматизмнинг ахлоқий чегаралари** билан боғлиқ.

Агар ёш инсон юқори даромад, яхши касб, қулай меҳнат шароити ва касбий ўсишни истаса, бу замонавий иқтисодий маданиятнинг табиий натижасидир. Аммо бу мақсадларга эришишда ҳалоллик, қонунийлик, ижтимоий масъулият ва инсон қадри устувор бўлиши лозим. Шу нуқтаи назардан Янги Ўзбекистон шароитида меҳнат қадриятларининг асосий вазифаси — **анъана ва инновацияни қарама-қарши қўймаслик**. Ёш авлод:

- меҳнатсевар бўлиши;
- касбини севиши;
- замонавий технологияларни эгаллаши;
- тадбиркорликка интилиши;
- юқори даромад олишга ҳаракат қилиши;
- ўз ҳуқуқларини билиши;
- бошқалар меҳнатига ҳурмат билан муносабатда бўлиши;
- жамият олдидаги масъулиятини ҳис қилиши зарур.

Меҳнат қадриятларининг энг юқори шакли эса инсоннинг **«мен учун меҳнат»дан «мен ва жамият учун меҳнат»га** кўтарилиши билан белгиланади.

ХУЛОСА

Янги Ўзбекистон шароитида меҳнат қадриятлари ёшлар дунёқарашида жиддий трансформация жараёнини бошдан кечирмоқда. Бу трансформацияни анъанавий қадриятларнинг йўқолиши эмас, балки уларнинг янги ижтимоий-иқтисодий воқелик асосида қайта мазмун касб этиши сифатида баҳолаш мақсадга мувофиқ.

Тадқиқот асосида қуйидаги хулосаларга келиш мумкин.

Биринчидан, меҳнат ёшлар онгида фақат иқтисодий эҳтиёжни қондириш воситаси сифатида эмас, балки шахсий ривожланиш, ижтимоий мавқе, ўзини намоён қилиш ва ҳаёт мазмунини белгилаш омили сифатида намоён бўлмоқда.

Иккинчидан, анъанавий меҳнатсеварлик, масъулият, интизом ва касбга садоқат каби қадриятлар сақланиб қолган ҳолда уларга касбий эркинлик, мобиллик, тадбиркорлик, инновационлик, рақамли компетентлик ва муносиб меҳнат шароити каби янги қадриятлар қўшилмоқда.

Учинчидан, рақамлашув ёшларнинг «касб», «иш жойи», «иш вақти» ва «меҳнат» ҳақидаги анъанавий тасаввурларини ўзгартирмоқда. Масофавий меҳнат, фриланс ва рақамли иқтисодиёт янги меҳнат маданиятини шакллантирмоқда.

Тўртинчидан, таълим тизими меҳнат қадриятларини шакллантиришнинг асосий институтларидан бири бўлиб қолмоқда. Шунинг учун таълимни меҳнат бозори эҳтиёжлари билан уйғунлаштириш, амалий кўникмаларни кучайтириш ва касбий таълимнинг нуфузини ошириш муҳимдир.

Бешинчидан, замонавий ёшлар меҳнат этикасининг энг мақбул модели **меҳнатсеварлик + касбий маҳорат + инновация + иқтисодий мустақиллик + ижтимоий масъулият** тамойилларининг бирлигига асосланиши лозим.

Шундай қилиб, Янги Ўзбекистонда меҳнат қадриятларининг трансформацияси ёшлар дунёқарашининг умумий модернизацияси билан узвий боғлиқ жараёндир. Унинг стратегик мақсади ёшни шунчаки «ишловчи куч» эмас, балки **билимли, ташаббускор, меҳнатсевар, рақобатбардош, ижтимоий масъулиятли ва ўз меҳнати билан жамият тараққиётига ҳисса қўшувчи шахс** сифатида шакллантиришдан иборат.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти. **2022–2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида**. ПФ–60-сон Фармон, 2022 йил 28 январь.
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти. **Ўзбекистон — 2030 стратегияси тўғрисида**. ПФ–158-сон Фармон, 2023 йил 11 сентябрь.
3. Ўзбекистон Республикасининг **Меҳнат кодекси**. ЎРҚ–798-сон, 2022 йил 28 октябрь.
4. Ўзбекистон Республикаси Президенти. **Тадбиркорлик муҳитини яхшилаш ва хусусий секторни ривожлантириш орқали барқарор иқтисодий ўсиш учун шарт-шароитлар яратиш**. ПФ–101-сон, 2022 йил 8 апрель.
5. Маркс К. **Капитал.** Т. 1. — Москва: Политиздат.
6. Вебер М. **Протестантская этика и дух капитализма.** — Москва: Прогресс.
7. Дюркгейм Э. **О разделении общественного труда.** — Москва: Канон.
8. Смит А. **Исследование о природе и причинах богатства народов.** — Москва: Эксмо.
9. Тоффлер Э. **Третья волна.** — Москва: АСТ.

10. Бек У. **Общество риска. На пути к другому модерну.** — Москва: Прогресс-Традиция.
11. Sennett R. **The Corrosion of Character: The Personal Consequences of Work in the New Capitalism.** — New York: W.W. Norton, 1998.
12. Inglehart R. **Modernization and Postmodernization.** — Princeton: Princeton University Press, 1997.
13. UNESCO. **Youth for Social Harmony in the Fergana Valley.** 2023.
14. UNESCO. **Strengthening education system in Uzbekistan.** — 2023.
15. UNESCO. **Supporting Long Term Technical and Vocational Education and Training Development in Uzbekistan.** — 2025.
16. UNESCO-UNEVOC. **Dynamic TVET Country Profiles: Uzbekistan.** — 2026.
17. Ўзбекистон Республикаси Президентининг **2026 йилга мўлжалланган устувор ислоҳотлар дастурлари ва "Ўзбекистон — 2030" стратегиясини амалга ошириш бўйича давлат дастури тўғрисида**ги Фармони. — 2026 йил 16 февраль.
18. International Labour Organization. **Decent Work and the 2030 Agenda for Sustainable Development.** — Geneva: ILO.
19. Giddens A. **Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age.** — Stanford University Press, 1991.
20. Castells M. **The Rise of the Network Society.** — Oxford: Blackwell, 1996.